

Г. С. Весельська,

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ФУНКЦІЇ СПОЛУЧНИКІВ ХОЧ (І), ХОЧА (Й) У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Н. СНЯДАНКО «СИНДРОМ СТЕРИЛЬНОСТІ»)

У статті проаналізовано основні особливості у функціонально-стильовому використанні сполучників хоч (і), хоча (й), для яких характерна властивість виражати різні типи семантико-синтаксичних відношень у складному та простому ускладненому реченнях, у мові сучасної української прози (на матеріалі роману Н. Сняданко «Синдром стерильності»); представлено їхню основну семантико-синтаксичну функцію, що полягає у вираженні підрядних допустових семантико-синтаксичних відношень; визначено можливі причини, що зумовлюють нетипове (вторинне) вживання цих сполучників як реалізаторів вторинних семантико-синтаксичних ролей, а саме сурядних протиставних та проміжних протиставно-допустових семантичних функцій.

Ключові слова: сурядний сполучник, підрядний сполучник, вторинна семантико-синтаксична сфера, складно-зв'язане речення, просте ускладнене речення, однорідний член речення.

В статье проанализированы основные особенности в функционально-стилевом использовании союзов хоч (і), хоча (й), для которых характерное свойство выражать разные типы семантико-синтаксических отношений в сложном и простом осложненном предложении, в языке современной украинской прозы (на материале романа Н. Сняданко «Синдром стерильности»); представлена их основная семантико-синтаксическая функция, которая заключается в выражении подчиненных уступительных семантико-синтаксических отношений; определены возможные причины, предопределяющие нетипичное (вторичное) употребление этих союзов как реализаторов вторичных семантико-синтаксических ролей, а именно сочинительных противительных и промежуточных противительно-уступительных семантических функций.

Ключевые слова: сочинительный союз, подчинительный союз, вторичная семантико-синтаксическая сфера, сложносочиненное предложение, простое осложненное предложение, обособленный член предложения.

In the article it is analysed the basic features in the functionally stylish usage of conjunctions hoch (e), hoch (i), for which it is the characteristic property to express different types of semantiko-syntactic relations in difficult and simple complicated suggestions, in the language of modern Ukrainian prose (on material of the novel of N. Snyadanko «Syndrome of sterility»); it is presented their basic semantiko-syntactic function which consists in expression of inferior dopustovi semantiko-syntactic relations; certainly possible reasons which predetermine the offtypical (secondary) usage of these conjunctions as realizers of the second semantiko-syntactic roles namely coordinative adversative and intermediate adversatively dopustovi semantic functions.

Key words: coordinative conjunction, subordinative conjunction, secondary semantic-syntactic sphere, compound sentence, simple complicated sentence, homogeneous part of sentence.

Розквіт української прози на початку XXI століття дав змогу простежити ряд інновацій у граматичній стилістиці та синтаксисі. Зокрема, змінилося семантичне навантаження й деяких сполучників, що дедалі частіше втрачають свою первинну семантико-синтаксичну функцію, привласнюючи собі роль вторинних (неспеціалізованих) експресивізаторів інших типів семантико-синтаксичних відношень.

Широке поле для різноаспектного аналізу подають сполучники, що вимагають прискіпливого ставлення до вивчення їхніх семантико-синтаксичних ролей, – виражати чи маркувати різні типи семантико-синтаксичних відношень, як підрядних, так і сурядних. Цікавими з цього погляду є сполучники **хоч (і)**, **хоча (й)**.

В українському та російському мовознавстві виконані дослідження, присвячені аналізу семантико-синтаксичних характеристик зазначених сполучників (Г. Глушкова [1], К. Городенська [3], І. Завальнюк [4], Л. Шитик [5] та ін.), проте вони не були предметом спеціальних наукових розвідок як маркери підрядних і сурядних семантико-синтаксичних відношень у складному та простому ускладненому реченнях на матеріалі роману Н. Сняданко «Синдром стерильності».

Мета наукової розвідки – простежити реалізацію сполучниками **хоч (і)**, **хоча (й)** типової й нетипових семантико-синтаксичних функцій у творі та констатувати можливі причини їхнього використання в певній ролі.

Із тексту роману вибрано найбільш доцільні приклади складних і простих ускладнених речень, у яких за-
собою зв'язку компонентів слугують сполучники **хоч (і)**, **хоча (й)**.

Як відомо, у сучасній українській літературній мові ці сполучники спеціалізуються на вираженні підрядних допустових семантико-синтаксичних відношень між головною та підрядною предикативними частинами складнопідрядного речення [2, с. 246–247], напр. : *Декому допомагає, хоч і як парадоксально це звучить [84*]; І це правильно, хоча мені й важко уявити... [49]; І це загалом зручно, хоча й воно не дуже позитивно позначається на моєму світосприйнятті [13]; Моя мама не викидає поліетиленових торбинок, зберігаючи їх «про всяк випадок» разом із банками для закуток, хоча вона давно не робить ніяких закуток... [153]; Люба щоразу відмовляється переїхати до нього жити, хоча він уже не раз пропонував [287].*

Сьогодні досить продуктивною є тенденція до транспозиційних переходів сполучників **хоч (і)**, **хоча (й)** із власної підрядної (допустової) семантико-синтаксичної сфери у сферу сурядних (протиставних) семантико-

* Тут і далі цитуємо за: Сняданко Н. Синдром стерильності : [роман] / Наталка Сняданко. – К. : Нора-Друк, 2006. – 360 с. – День Європи, указуючи лише сторінку джерела.

синтаксичних відношень та в проміжну сурядно-підрядну (протиставно-допустову) семантико-синтаксичну сферу, що увиразнює їхній подвійний семантико-синтаксичний статус.

Сполучник **хоча** (**й**) слугує реалізатором протиставної семантики передусім у складносурядному реченні, де він поєднує сурядним зв'язком другу предикативну частину з попередньою, причому доволі часто вона підлягає парцелюванню, як-от. : ...*всі вони [яскраві особистості] починали свою діяльність саме в училищі...* **Хоча** *мій батько ...зовсім не вважає цей факт дивним* [51]; *Суперечка між прихильниками раціонального та ірраціонального походження цього явища точиться в колах тигиринських інтелектуалів давно.* **Хоча...** *важливим є насамперед сам факт скупчення такої великої кількості непересічних особистостей у нашому місті* [51]; *...щури досить рідко піднімаються з підвалу або опускаються з горища на рівень третього-четвертого поверхів.* **Хоча** *в останньому я й не надто переконана* [60]; *Деяким людям вдається самореалізуватися, досягнути успіху в чомусь, задовольнити потреби своєї психіки.* **Хоча** *стовідсотково здорових і вільних від синдрому стерильності людей практично не існує* [84];... *кожна людина... психічно хвора.* **Хоча** *насправді серед батькових... жили у страшенному бруді й безладі* [162]; *Тільки мистецтво вічне!* **Хоча й** *воно, зараза, останнім часом щось не продається* [176]; *Мешканці готові здати кошти...* **Хоча** *бажаючих наразі не знайшлося...* [331]; *Йому [Гомосапієнсові] і його друзям у голові були такі дурниці.* **Хоча...** *сама ця деталь виглядала з усього розказаного найбільш логічно* [232];... *у Відні тепер можна не зачиняти дверей...* **Хоча** *в цій культурно «відсталій» провінції у кожній кав'ярні можна було прочитати віденські газети...* [246]; *Я нічого не сказала Сніжані...* **Хоча** *подумати над цим варто* [254]; *Можливо, так мені вдасться знову відчувати себе... тінейджеркою, хоча...* *у цьому віці це ще не стільки принципово* [63]; *Родимки виявилися спадковими і прикрашали голови обидвох дітей містера Арнольда, хоча наразі їх іще не видно було під волоссям* [202]; *Слово провінційність усе ще не набуло ознак термінологічності.* **Хоча...** *незабаром назріє необхідність цього значення в термінологічному контексті* [346].

Зустрічаємо приклади складносурядних речень із парцельованими предикативними частинами, у яких протиставний сполучник **хоча** увиразнено вказівними займенниками **цей, ця, це, ці**, що ще більше підкреслює протиставне значення вміщеної тут інформації та спростовує думку про наявність якогось іншого виконавця дій, напр. : ...*ця розсинхронізована діяльність від незвички спричиняє у них [персонажів] невроз.* **Хоча це** *все одно не дає відповіді на поставлене запитання* [22]; *Ното ludens бавиться щодалі примітивніше.* **Хоча ця** *примітивність вимагає все більших технічних зусиль* [306].

У тексті твору трапляються поодинокі синтаксичні конструкції, у яких сполучник **хоча** (**й**), експлікуючи протиставну семантику, поєднує сурядним зв'язком другий однорідний член із попереднім у простому ускладненому реченні, причому стає помітним припущення, роздуми, здогад про наступне розгортання подій (**мабуть, можливо, напевно, очевидно**), напр. : ...*навіть дуже досвідчений психолог не знайшов би у виразах їхніх облич у цей момент нічого, окрім соціального і зосередженого на собі блаженства.* **Хоча,** *можливо, я помиляюся...* [170]; *Він [пан Маргаритко] пояснює це професійною необхідністю, хоча швидше за все в такий спосіб дозволяє собі трохи відпочити від численного сімейства* [241];... *він почувся роззублено...* **Хоча,** *можливо, йому було просто нудно зі мною* [278];... *чому... пан Незабудко... так спокійно приймає цю допомогу, знаючи про обман.* **Хоча,** *можливо, й не спокійно...* [345].

В аналізованому романі фіксуємо приклади речень, у яких сполучники **хоча** (**й**), **хоч** (**і**) поєднують сурядним зв'язком зі значенням 'не зважаючи на те, що' дві предикативні частини у складносурядному реченні або двоє однорідних членів у простому ускладненому реченні, причому другий компонент доволі часто підлягає парцелюванню, завдяки чому більш яскраво й точно увиразнюють протиставно-допустову семантику цієї синтаксичної одиниці відносно першої, напр. : *Завдяки їхнім титанічним зусиллям КРІС-2 продовжував регулярно виходити.* **Хоча** *грошей катастрофічно бракувало* [44];... *поняття провінційності з категорії постійної і чітко визначеної перетворюється на змінну величину...* **Хоча** *цю тезу й заперечують* [54]; *Пан Айвазовські виконує їхні прохання...* **Хоча** *будь-яке підтасовування... пан А. Найбільше не любить* [137];... *деякі навіть ставлять брекети на внутрішній стороні зубів, хоча коштує це дорожче...* [64];... *бабки – це деталь.* **Хоч і** *важлива* [293];... *ім [жінкам] доводиться народжувати дітей, і займатися професійною самореалізацією, і брати на себе весь тягар сімейних стосунків, хоча ніхто їх про це не просить* [285]; ...*така терапія має мало спільного зі справжньою наукою, хоча й важко заперечити її дієвість* [167];... *Неллі негативно ставиться до появи чоловіка у нетверезому стані.* **Хоча й** *не влаштовує у таких випадках сцен* [6]; *І це загалом зручно, хоча й не дуже позитивно позначається на моєму світоспійнятті* [13]; *У порівнянні з ним Михайло, по-перше, не одружений, по-друге, не цікавиться бізнес-новинами, по-третє, не любить розмовляти про роботу.* **Хоча і** *користується таким дезодорантом* [279]. Як бачимо, в останньому реченні замість сполучника **хоча** (**й**) ужито фонетичний варіант **хоча** (**і**), що не відповідає законам милозвучності сучасної української літературної мови.

Отже, у романі Н. Сняданко «Синдром стерильності» сполучники **хоч** (**і**), **хоча** (**й**) виконують 3 семантичні функції: вони є реалізаторами підрядних допустових, сурядних протиставних і сурядно-підрядних протиставно-допустових семантико-синтаксичних відношень у складному та простому ускладненому реченнях.

Активізація транспозиційних переходів сполучників **хоч** (**і**), **хоча** (**й**) в інші семантико-синтаксичні зони сурядності та сурядності-підрядності засвідчує розширення їхніх функціонально-стилістичних і стильових параметрів, що спричинено намаганням яскравіше та якомога точніше передати усі значеннєві відтінки й потребою дотриматися милозвучної побудови фрази.

Перспективу подальших наукових пошуків убачаємо в більш глибокому аналізі протиставно-допустових семантичних відношень у складному реченні.

Література:

1. Глушкова Г. М. Структурно-семантичні типи сурядності : дис. ... канд. філол. наук : 10. 02. 01 / Глушкова Галина Миколаївна. – Донецьк, 1998. – 184 с.
2. Городенська К. Граматичний словник української мови : Сполучники. – К. ; Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – 340 с.
3. Городенська К. Сполучникова реалізація семантико-синтаксичних відношень у складносурядних реченнях / Катерина Городенська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Філологія». – Вінниця, 2009. – Вип. 11. – С. 8–15.
4. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку XXI століття : функціональний і прагмалінгвістичний аспекти : [монографія] / [Відп. ред. К. Г. Городенська] / І. Я. Завальнюк. – Вінниця : Нова Книга, 2009. – 400 с.
5. Шитик Л. Перехідні конструкції сурядно-підрядного типу в українській мові / Людмила Шитик // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць / МОН України. Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2008. – Вип. 6. – С. 49–58.